

ՀԱՅ ՆԿԱՐԱԴՆԵՐ

ՍԱՀԱԿ ՎԱՆԵՑԻ

(1630? - 1690?)

Դրիչ, ծաղկող եւ կազմող Սահակ Դպիր Վանեցի որդին էր Ամիրջանի եւ Զինարի: Եղած է աշակերտ էջմիածնեցի Սիմէոն վարդապետի: Ըստ երևույթին աշխատած է առաւելապէս Վանի, Մուշի եւ Բաղէշի վանքերուն մէջ: Իր աւելի քան քառորդ դար (1658 - 1684) տևող գրչական րեզուս գործունէութեան արդիւնքէն կը յիշենք հետեւեալները:

1. - Աւետարան, 1658, Վան: Դրիչ Թաղէոս քահանայ: Ծաղկող՝ Սահակ:

2. - Շարակնոց, 1660, Վան: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Սահակ Դպիր: Ստացող՝ Նիկողայոս քահանայ:

Յուցակագրող Տրդատ Էպս. Պալեանի համաձայն, «Խորանք եւ կիսախորանները, լուսանցազարդք եւ զարդադիրները գունաւոր ոսկեզօծ են եւ շատ գեղեցիկ վրձին» (Լոյս, 1905, էջ 662):

3. - Ժամագիրք - Տօնացոյց, 1660, Վան: Դրիչ՝ Սահակ Դպիր: Ստացող՝ Գրիգոր սարկաւազ. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 5684:

4. - Խորհրդատետր, 1662, Վան?: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Սահակ Վանեցի: Պատուիրատու՝ Պատիկ եպիսկոպոս. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 5464:

5. - Ժողովածու (Պատմական), 1672, Ամրտօլու վանք: Դրիչ՝ Պողոս Դաւրոցի եւ Դրիգոր երէց: Ծաղկող՝ Սահակ Վանեցի: Կը պարունակէ ծաղկողին նկարը: Ստացող՝ Վարդան Վրդ. Բաղիշեցի. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 2639:

6. - Աւետարան, 1673, Մուշ: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Սահակ Վանեցի: Ստացող՝ Աւետիս. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 8975:

7. - Աւետարան, 1674: Դրիչ՝ Պողոս Կորկանեցի, Ս. Առաքելոց վանք (Մուշ): Ծաղկող՝ Սահակ Վանեցի, Ամրտօլու վանք: Ստացող՝ Դրիչը. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 6094:

8. - Նարեկ, 1674, Բաղէշ: Դրիչ՝ Թումայ երէց: Ծաղկող՝ Սահակ Վանեցի:

Ստացող՝ Ներսէս վարդապետ. - Զեռ. Ս. Յ., թիւ 2351:

9. - Աւետարան: Դրիչ՝ Յովանէս քահանայ, Կ. Պոլիս, 1674: Ծաղկող՝ Սահակ Վանեցի, Ամրտօլու Վանք, 1675: Ստացող՝ Դրիգոր Քնն. Քաւրոցի. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 5640:

10. - Յայսմաւորք, 1684, Վարազայ վանք: Դրիչ եւ ծաղկող (մասամբ) Սահակ վարդապետ: Կազմող՝ տէր Դրիգոր: Ստացող՝ Սարիսոջ Ղասապ. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 4723:

ՄԻՔԱՅԷԼ ԱՅԲԱՍՏԱՅԻ

(1630? - 1701?)

Միքայէլ գրիչ ծնած է Ժէ. Դարու երկրորդ քառորդին սկիզբները հաւանաբար: Արդին էր Բարդաւ գրչի եւ Մայրաւի: Իր ուսուցիչները եղած են, հայրը՝ տէր Բարդաւ. ինչպէս նաեւ «տէր Աւետիք տումարակիրթ. եւ տէր Մկրտիչ»: Ամուսնացած էր եւ ունէր երկու զաւակներ: Իր գործերը կը վկայեն թէ մեծ կարողութեան տէր նկարիչ մըն էր Միքայէլ: Ան աշխատած է ընդհանրապէս Սեբաստիա (1660 - 1682) եւ Եւդոկիա (1684 - 1701): Իր վրձինէն ծանօթ գործերը կը ներկայացնենք հետեւեալ կարգով:

1. - Աւետարան, 1660ին գրած եւ ծաղկած է Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքին մէջ. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 6518:

2. - Աւետարան, գրած է Մկրտում սարկաւազ Զուղայեցի, 1684ին, Եւդոկիա: Ծաղկող՝ Միքայէլ: Ստացող՝ մահտեսի Ներսէս. - Զեռ. Ս. Յ., թիւ 3144:

3. - Մեկնութիւն Կաթողիկեայց՝ Աարգսի Շնորհալոյ, 1687, Եւդոկիա: Դրիչ՝ Մկրտում Զուղայեցի: Ծաղկող՝ Միքայէլ: Ստացող՝ Մինաս Վրդ. Ամթեցի. - Զեռ. Երեւանի, թիւ 1370:

4. - Մատենագրութիւնք Դրիգորի Նարեկացոյ, գրած եւ ծաղկած է 1692ին, Թոխաթ: Ստացող Մինաս Վրդ. Ամթեցի. - Զեռ. Ս. Յ., թ. 2010, որ կը պարունակէ Նարեկացոյ եւ Ամթեցոյ պատկերները:

5. - Յայսմաւորք, գրուած 1695ին, Մկրտում Զուղայեցիէ, Եւդոկիա: Ծաղկող՝ Միքայէլ: Ստացող՝ մահտեսի Առաքել եւ մահտեսի Բաղդասար. - Զեռ. Ս. Յ., թ. 3156

6. — Մաշտոց, 1697, Եւդոկիա: Գրիչ՝ Գէորգ, «գարմ տէր Բարադամի եւ քաջ գրագրի»: Մաղկող՝ Միքայէլ որդի տէր Բարադամ գրիչ: Ստացող՝ Իգնատիոս Արքեպս. Եւդոկիացի. — Ձեռ. Ս. Յ., թ. 2285:

7. — Յայսմաւուրք, օրինակած է Երեւանցի Գրիգոր գրիչ 1698 ին, էջմիածին: Մաղկուժը կատարած է Միքայէլ 1700 ին, Թոխաթ: Ստացող՝ Նահապետ Կթղ. էջմիածին. — Ձեռ. Ս. Յ., թիւ 1918:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԵՒԴՈԿԻԱՑԻ

(1650? — 1705?)

Ժէ. Դարու վերջին քառորդին Եւդոկիոյ մէջ գործող արդիւնատու անձ մըն է Աստուածատուր քահանայ, որ յայտնի էր իբրեւ գրիչ, ծաղկող եւ կազմող: Մնած է Ժէ. Դարու կիսուն հաւանաբար: Ան որդին էր Եւդոկիացի գրիչ եւ ծաղկող Մկրտիչ Երէջի, որմէ եւ սորված է գրչութեան արուեստը: Իր գրչական աշխատանքէն, որ տեսած է քառորդ դար (1679 — 1763), կրնանք յիշել հետեւեալները:

1. — Ճաշոց, գրուած եւ ծաղկուած 1679 ին, իր հօրը ձեռքով, զոր կազմած է Աստուածատուր: Ստացող՝ մահտեսի Կիրակոս. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 10356:

2. — Աւետարան, գրած, ծաղկած եւ կազմած է 1686 ին, Փոխտուրուտ գիւղին մէջ: Ստացող՝ Բարսեղ վաճառական. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 5:63:

3. — Աւետարան, օրինակած է 1686 ին, Տաշնէրտիվանի (Եւդոկիա) Ա. Ստեփանոս եկեղեցին. — Ցուցակ Ձեռ. Վասպուրականի, Ե. Լալայեան, էջ 965:

4. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է 1699 — 1700 ին. — Ձեռ. Ս. Յ., թիւ 2634:

5. — Յայսմաւուրք, օրինակած է շուրջ 1701 ին: Ստացող՝ Պապ, որդի Մելքոնի. — Ձեռ. Chester Beatty Library, թիւ 604:

6. — Յայսմաւուրք, գրած եւ ծաղկած է 1703 ին, Տաշ-Ներտիւանի Ա. Ստեփանոս եկեղեցին: Ստացող՝ Աստուածատուր Վարդապետ. — Ձեռ. Ս. Յ., թիւ 6:

Գ Ա Բ Ի Ի Է Լ Դ Պ Ի Ր

(1650? — 1712)

Կ. Պոլսեցի յայտնի մանրակարիչ Մարկոսի որդին էր Դարբիէլ Դպիր, իր

կարգին դարձած յայտնի գրիչ մը եւ մանրանկարիչ մը նոյն քաղաքին մէջ: Մնած է Ժէ. Դարու կիսուն մօտաւորապէս: Հօրեւնական արուեստին սկսած է հետեւիլ պատանեկան տարիքէն եւ շուրջ կէս դար (1667 — 1712) վաստակած է որպէս գրիչ եւ ծաղկող: Իր շիրիմը կը գտնուի Պալլադիոյ Հայոց գերեզմանատան մէջ: Բնատուր տաղանդով օժտուած նկարիչ Դարբիէլ Դպիր վաստակէն ծանօթ են վեց ձեռագիրները:

1. — Դիրք Հարցմանց՝ Գրիգորի Տաթեւացւոյ, օրինակուած 1667 ին, Կ. Պոլսոյ մէջ: Մէկ մասը գրած է Ներսէս Դպիր: Դարբիէլ Դպիր ծաղկած է եւ նկարազարդած: Ստացողն է Շմառն (Շահնազար) սարկաւազ Ագուլեցի. — Ձեռ. Ս. Յ., թ. 205:

2. — Սաղմոս, 1672 ին, Ստամպուլի մէջ գրած եւ ծաղկած է ինքն իրեն համար. — Ձեռ. Ս. Յ., թիւ 1596:

3. — Հաւաքածոյ — Պատմութիւն Աղեքսանդրի, օրինակուած 1694 ին, Կ. Պոլսոյ մէջ: Աղեքսանդրի Պատմութեան նկարազարդող՝ Դարբիէլ Դպիր. — Ձեռ. Վիեննայի Մխիթարեանց, թիւ 319:

4. — Աւետարան, օրինակուած Խաչատուր Դպիր ձեռքով, 1695 ին, Կ. Պոլսոյ մէջ: Նկարազարդող՝ Դարբիէլ Դպիր:

5. — Խորհրդատետր, օրինակուած Պետրոս Դպիր ձեռքով, 1703 ին, Կ. Պոլսոյ մէջ, Ձէյթունցի Կարապետի համար: Մաղկող՝ Դարբիէլ ծաղկաբար. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 392:

6. — Խորհրդատետր, օրինակուած Կ. Պոլսոյ մէջ: Մաղկող եւ նկարազարդող՝ Դարբիէլ. — Ձեռ. Ս. Յ., թիւ 2270:

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԶԱԿԱՆ ԳԱՍԱԶԱՆԱԳԻՐ

Մեր միջնադարեան գրիչներն ու մանրանկարիչները առ հասարակ բարի սովորութիւնը ունեցած են իրենց գրած յիշատակարաններուն մէջ յիշելու նաեւ իրենց ուսուցիչներն ու աշակերտները: Այդ տեղեկութիւնները կարելիութիւն կու տան մեզի կազմելու կարգ մը գաւազանագրեր մեր մանրանկարիչներուն եւ ծաղկողներուն աւելումով:

Այստեղ իբրեւ փորձ կը ներկայացնենք 11 անձնու կամ սերունդներու շղթայ մը,

որ կ'երկարի ժ. Դարու վերջերէն մինչեւ ժ. Դարու երկրորդ կէտը, այսինքն Գրիգոր Տաթեւացիէն (1378) մինչեւ Մկրտիչ Բերիացի (1658):

1. — Գրիգոր Տաթեւացի, Աւետարան մը, գրուած 1297 թուին, նկարագարող ի 1378ին. «Աւետիք Աստուածածնի, Գրիգորի ձեռամբ, սպասաւորի բանի, Յոհաննու Որոտնեցւոյ աշակերտի, նկարեալ»։ — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 7482: Յիշատակարանք ժ. Գ. Դարի, թիւ 635:

2. — Մկրտիչ Օրբէկեցի, աշակերտ Տաթեւացի Գրիգորի, օրինակած է Աւետարան մը, 1420ին, որուն յիշատակարանին մէջ կ'ըսէ. «Աղայեմ յիշման արժանի առնել զանպիտան գրիչս եւ զծնողսն իմ՝ զՕրպէլ եւ զԴովաթ»։ — Յիշտ. ժ. Ե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 268:

Աւելի ետքը, 1432ին, կը գրէ. «Աղայեմ յիշել ... զհոգեւոր որդեակն իմ զՄինաս Դպիրն, որ զգիրս [Մաշտոց] ծաղկեաց»։ — Յիշտ. ժ. Ե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 455:

3. — Մինաս Եկարող (1415? - 1485?), որդի Մաղթումի, աշակերտ Օրբէկեցի Մկրտիչ Վարդապետի:

4. — Կարապետ Բերկրցի 1473ին օրինակած Աւետարանին մէջ կը կարդանք. «Աղայեմ զծեզ ... յիշման արժանի առնել ... զհոգեւոր հարբն մեր զՊետրոսն եւ զտէր Մինասն՝ զուսուցիչն իմ եւ զվարպետն իմ, որ բազում աշխատանք եւ երախտիք ունին ի վերայ մեր»։ — Յիշտ. ժ. Ե. Դարի, Բ. Մասն, էջ 353:

5. — Յովսէփ Աղբաւաբցի 1497ին օրինակած Շարակեոցի յիշատակարանէն կ'առնենք հետեւեալ տողերը. «Այլ եւ աղայեմ յիշել ի Տէր զհոգեւոր հայրն եւ ըզկրկին զծնաւոյն իմ յիմաստս զտէր Կարապետ Բերկրցին, որ բազում աշխատութեամբ ուսոյց մեզ զարուեստքս՝ զշինել մագաղաւտիս, եւ զգրել սորին, այլ եւ ըզնկարելն ...»։ — Յիշտ. ժ. Ե. Դարի, Գ. Մասն, թիւ 328:

6. — Սարգիս Բաղանայ (1500? - 1572?), որդի Կարապետ Բաղանայի եւ Գնարի, ամուսին Սանուամի, աշակերտ Աղթամարցի Յովսէփի:

7. — Սարգիս Բաղանայի եւ Սանուամի որդի Սարգիս Լիզաւնցի 1601ին գրած եւ ծաղկած Շարակեոցի յիշատակարանին մէջ կը կարդանք. «Աղայեմ յիշել ի Տէր ... զծնողսն իմ, զտէր Սարգիս վարպետն եւ զնանուամն. եւ զեղբայրն իմ զտէր Մարտիրոս վարպետն, որ աշխատեցաւ հետ անարժանին ի յուսումն եւ ի յարուեստ ուսեցնելն»։ — Յուցակ Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Ե. Հատոր, 1971, էջ 513:

8. — Զեյրուցի Վահան Բաղանայի 1596ին գրած եւ ծաղկած Աւետարանին յիշատակարանէն կ'արտագրենք բանի մը տող, ուր կ'աղայէ յիշել «եւ առաւել տէր Սարգիս վարպետին Լիզաւնցոյ՝ այսմ արուեստի ուսուցողի»։ — Յուցակ Ձեռ. Հաւելպի, 1935, էջ 30:

9. — Զեյրուցի Յակոբ սարկաւազի 1602ին գրած եւ ծաղկած Աւետարանին յիշատակարանին մէջ կան յստակ տողեր, այսպէս. «Դարծեալ աղայեմ յիշել ի Տէր զյուսուցիչն իմ զԶէթունցի Վահան երէց քաջ բարտուղարն, եւ զԼիզաւնցի Մարտիրոս վարպետն, որ ուսոյց զոսկուն բանեցնելն»։ — Յուցակ Ձեռ. Հաւելպի, էջ 81:

10. — Ղազար Զեյրուցի 1619ին օրինակած Սաղմոսին յիշատակարանէն կ'առնենք բանի մը տող. «Յիշեսցիք ... եւ զուսուցիչն իմ, զտէր Վասիլ վարպետն, եւ զՅակոբ քաջ բարտուղարն, եւ որ բազում աշխատութեամբ աշխատեցան յուսուցանել զանարժանս»։ — Յուցակ Ձեռ. Հաւելպի, էջ 122:

11. — Բերիացի Մուրադ (ապա Մկրտիչ Բաղանայ) 1642ին իր օրինակած Մաշտոցի յիշատակարանին մէջ գրած է. «Աղայեմ յիշել ի Տէր զՂազար Բաղանայն, որ է հայրն իմ եւ ուսուցիչ, որ զամենայն աշխատանք ուսոյց ինձ զպատուական արհեստս»։ — Յուցակ Ձեռ. Հաւելպի, էջ 154:

Այսպիսի գաւազանագրեր պիտի օգնեն ճշգրելու հայ մանրանկարչութեան կեդրոններուն գործունէութիւնը եւ անոնց կողմէ կատարուած ազդեցութիւնները իրարու վրայ:

Ն. ԱՐԲ. ԽՈՎԱԿԱՆ

(Վերջ՝ 15)